

KOHTUARSTITEADUSE ERIALA ARENGUKAVA 2004. AASTAL

1. Eriala kirjeldus

1.1 Kohtuarstiteadus on meditsiini rakenduslik eriala, mis tegeleb õiguskaitseorganitel kriminaal- ja tsiviilasjade lahendamise käigus tekkivate meditsiinilis-bioloogiliste probleemide lahendamisega.

Kohtuekspertiis on menetlusasjas eksperdiks määratud isiku erialane tegevus, mille eesmärk on uurida esitatud materjali ja anda ekspertiisiülesandest lähtudes teaduslikult põhjendatud eksperdiarvamus. Kohtuarstlik ekspertiis määratakse juhul, kui kriminaal- või tsiviilasjas tähtsust omavate asjaolude tuvastamiseks on vaja arstlikke eriteadmisi.

1.2 Kohtuarstlikud ekspertiisid jaotatakse järgmiselt.

1.2.1 Surnu kohtuarstlikud ekspertiisid tehakse surma põhjuse tuvastamiseks, traumamehhanismi ja surmaaja kindlakstegemiseks ning muude küsimuste lahendamiseks kohtuarstliku lahangu ja täiendavate uuringute käigus kohtuarst-eksperdi poolt kohtuekspertiisi seadusega sätestatud korras. Kohtuarstlik ekspertiis määratakse juhul, kui surnul ilmnevad kuriteo tunnused või on kahtlus kuriteole.

Kohtuarstlik lahang on isiku surma põhjuse tuvastamine kohtuarstliku lahangu teel kohtuarst-eksperdi poolt Eesti Kohtuarstlikus Ekspertiisibüroos. See tehakse juhul kui:

- surm on saanud välispõhjuse tagajärjel või selle kahtlusel;
- surnu isikut ei ole võimalik kindlaks teha;
- tegemist on hiliste surmajärgsete muutustega.

1.2.2 Isiku kohtuarstlikud ekspertiisid tehakse tervisekahjustuse olemasolu, olemuse, tekkimise viisi, kestuse ja tekitamise aja määramiseks, tervises seisundi, arstlike vigade, seksuaalse enesemääramise vastaste süütegude, üldise püsiva töövõimetuse ja muude küsimuste lahendamiseks, mis on seotud meditsiiniliste probleemidega.

1.2.3 Kohtukeemia ekspertiisid ja uuringud tehakse surma põhjuse tuvastamiseks või keemilise aine olemasolu kindlakstegemiseks bioloogilisest materjalist.

1.2.4 Kohtubioloogia ekspertiisid ja uuringud tehakse surma põhjuse kindlakstegemiseks või bioloogilise päritoluga materjali uurimiseks.

1.2.5 Meditsiinilis-kriminalistilised ekspertiisid ja uuringud tehakse surma põhjuse ja traumamehhanismi kindlakstegemiseks skeletiseerunud surnukehadel või inimese mõnel skeletiosal.

1.2.6 Kohtutoksikoloogia ekspertiisid tehakse keemilise aine (ravim, alkohol, mürk) toime interpreteerimiseks.

1.3 Erialast teenust vajavad sihtgrupid.

1.3.1 Õiguskaitseametkonnad (politsei, prokuratuur, kohus) vajavad kohtuarstlike ekspertiiside tulemusi kriminaal- ja tsiviilasjade lahendamiseks.

1.3.2 Kohtuarstliku lahangu käigus sedastatud morfoloogilised muutused on kliiniliste erialade arstide ravitegevuse õigsuse kontrolliks.

1.3.3 Kohtukeemia ja -bioloogiauringuid bioloogilisest materjalist võivad tellida kõik füüsilised isikud.

1.3.4 Kohtuarstlike ekspertiisiaktide andmeid kasutatakse vigastuste ja haiguste riskigruppide kindlakstegemiseks statistiliste andmete töötlusel.

2. Eriala areng

2.1 Võrdlus eriala arengu ja prioriteetidega Euroopa Liidu maades.

Euroopa Liidu liikmesriikides ei ole ühtseid nõudeid kohtuarstlikele ekspertiisidele. Selle põhjuseks on riigiti erinev seadusandlus ja sellest lähtuvalt ka erinev ekspertiiside spetsiifika. Surnu kohtuarstlike ekspertiiside tegemisel lähtutakse 1999. aastal vastuvõetud eeskirjast „Harmonisation of Medico-Legal Autopsy Rules“.

Paljudes riikides (n Taani, Rootsi, Soome) on prioriteediks kvaliteedisüsteemi arendamine.

2.2 Eriala arengu põhisuunad

2.2.1 Kvaliteedisüsteemi arendamine on eriala arengu prioriteet, sest kvaliteedisüsteem tagab kohtuarstlike, kohtukeemia ja -bioloogia ekspertiiside ning uuringute tegemise kindlate meetodikate ja eeskirjade alusel, erapooletult, teaduslikult põhjendatult, kõrgel professionaalsel ning eetilisel tasemel ning garanteerib isikuandmete puutumatus.

2.2.1.1 Kohtuarstlike ekspertiiside kvaliteedi tagamiseks on vaja:

- välja töötada eeskirjad ja juhendid erinevate surma põhjuste määramiseks;
- regulaarselt viia läbi asutusesisest ja -välist auditit;
- võimaldada kohtuarstidele ja abipersonalile täiendkoolitust.

2.2.1.2 Kohtukeemia ja -bioloogia ekspertiiside kvaliteedi arendamine hõlmab:

- uute meetodikate akrediteerimist;
- kohtutoksikoloogia arendamist;
- kohtukeemia- ja -bioloogiaekspertide täiendkoolitust.

2.2.2 Noorte spetsialistide koolitus, mille üks uusi suundi on residentide 3-6 kuuline väljaõpe mõnes teises Euroopa Liidu riigis.

2.2.3 Kohtuarstide täiendkoolitus, mis hõlmab:

- koolitust teistel meditsiinerialadel (traumatoloogia, neuroloogia, radioloogia, naistehaigused jm);
- histoloogiaalast koolitust;
- teiste Euroopa riikide kohtuarstide koolitust Eesti kohtuarstidele (loengud, seminarid);
- Eesti kohtuarstide koolitust teistes Euroopa riikides (vähemalt 2-3 kuulised).

2.2.4 Kitsama eriala spetsialistide koolitamine järgmistel erialadel:

- neuropatoloogia;
- laste patoloogia;
- kohtuhistoloogia.

2.2.5 Kohtuarstide töö viimine ühtsetele alustele. Töö ümberkorraldamine nii, et kõik kohtuarstid teeksid:

- isikute kohtuarstlike ekspertiise;
- surnute kohtuarstlike ekspertiise;
- histoloogilisi uuringuid.

2.2.6 Kohtuarstlike, kohtukeemia ja -bioloogia ekspertiiside ja uuringute hinnakirja väljatöötamine toimingupõhise kuluarvestussüsteemi alusel eesmärgiga tagada Kohtuarstliku Ekspertiisibüroo tegelikele kuludele põhinev rahastamine.

2.2.7 Töötingimuste parandamine, mis hõlmab eeskätt Ida- ja Põhja-Eesti osakonna tööruumide renoveerimist.

3. Olemasolev eriala regulatsioon ning ettepanekud vajalikeks muudatusteks ja täiendusteks.

3.1 Olemasolev seadusandlus, mis reguleerib kohtuarstide tööd

- 3.1.1 Eesti Kohtuarstliku Ekspertiisibüroo põhimäärus (RTL 2002, 2, 10; 2003, 28, 413; 110, 1732; 2004, 25, 402; 114, 1785), mille alusel Eesti Kohtuarstlik Ekspertiisibüroo on Justiitsministeeriumi poolt hallatav riigiasutus.
- 3.1.2 Kohtuekspertiisiseadus (30.05.2001), millega on sätestatud kohtuekspertiisi ja riikliku ekspertiisiasutuse õiguslik seisund ning ekspertiisi õigused ja kohustused.
- 3.1.3 Karistusseadustik (06.06.2001), millega on sätestatud isikuvastased süüteod.
- 3.1.4 Tervisekahjustuse kohtuarstliku tuvastamise kord (13.08.2002), millega on kehtestatud tervisekahjustuse kohtuarstliku ekspertiisi tegemise ja ekspertiisiakti koostamise kord.
- 3.1.5 Kriminaalmenetluse seadustik (12.02.2003), millega on reguleeritud ekspertiisi staatus, ekspertiisi õigused ja kohustused, ekspertiisimääruse ja ekspertiisiakti koostamise nõuded.
- 3.1.6 Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete seadus, mille alusel Eesti Kohtuarstlik Ekspertiisibüroo tagab narkootiliste ja psühhotroopsete ainete identifitseerimise bioloogilisest materjalist.
- 3.1.7 Surma tuvastamise ja patoloogiaalase tegevuse seaduse eelnõu (seaduse jõustumine 01.01.2006).

3.2 Vajadus ja ettepanekud seadusandluse täiendamiseks

- 3.2.1 Eeskirjad, mis reguleeriks surma põhjuse, surma ja vigastuste tekkemehhanismi ning surmaaaja määramist ning muude küsimuste lahendamist erinevate surma põhjuste korral. Eeskirjad peavad olema kooskõlas teistes Euroopa riikides kasutatava juhendiga „Harmonisation of Medico-Legal Autopsy Rules“ 1999.
- 3.2.2 Seadus, mis reguleeriks surnute transporti, säilitamist ja matmist.
- 3.2.3 Seadus, mis reguleeriks joobeseisundi tuvastamise korda bioloogilisest materjalist, kuna praegu määratakse alkoholi ja narkootiliste ainete jooget erinevates asutustes erinevate meetodikate alusel, mis ei vasta Euroopa Liidu normidele.

3.3 Teised standardid.

- 3.3.1 Kohtuarsti töötasu peab olema vähemalt 3 korda suurem praegusest astmepalgast (praegune 6910 krooni).
- 3.3.2 Abipersonali töötasu peab tõusma proportsionaalselt kohtuarstide töötasuga.

4. Kokkuvõtlik plaan kohtuarstiteaduse eriala arenguks

- 4.1 Kvaliteedisüsteemi ülesehitus ja juurutamine.
- 4.2 Noorte spetsialistide koolitamine.
- 4.3 Kohtuarstide, -keemikute ja -bioloogide regulaarne täiendkoolitus.
- 4.4 Kitsama eriala spetsialistide koolitamine.
- 4.5 Seadusandluse täiustamine.
- 4.6 Kohtuarstide, -keemikute ja -bioloogide tööd reguleerivate eeskirjade ühtlustamine teistes Euroopa Liidu riikides kasutatavate eeskirjadega.

- 4.7 Kuluarvestusel põhineva kohtuarstlike ekspertiiside hinnakirja väljatöötamine.
- 4.8 Kohtukeemia ja -bioloogia laboris kasutatavate uute teaduslikult põhjendatud meetodikate juurutamine.

5. Erialaste teenuste planeerimine.

5.1. Olukorra analüüs

Kohtuarstid töötavad Eesti Kohtuarstlikus Ekspertiisibüroos (EKEB), mis on ainus erialast teenust pakkuv asutus Eestis ja kus töötab 23 kohtuarsti (nendest 3 kohtuarsti töötab osalise tööajaga), 6 kohtukeemikut, 2 kohtubioloogi, 1 molekulaargeneetikaekspert, 1 kohtutoksikoloog ja 1 kriminalistikaekspert.

Kohtuarstide vanuseline struktuur

alla 30-aastased	1
30-40-aastased	9
40-50-aastased	5
50-60-aastased	3
60-70-aastased	3
üle 70-aastased	2
<hr/>	
kokku	23

Viimaste aastate jooksul on eriala populaarsus üliõpilaste ja ülikooli lõpetajate hulgas tõusnud ning 2004. aastal õpib kohtuarstiteaduse erialal 8 resident, kellest on 1 kolmanda aasta, 3 teise aasta ja 4 esimese aasta resident.

EKEB struktuuri kuulub 4 regionaalset osakonda

- 1) **Põhja-Eesti osakonnas** töötab 13 kohtuarsti, kellest 5 on pensionieas. Momendil õpib Põhja-Eesti osakonnas 3 teise aasta resident ja 1 esimese aasta resident. Põhja-Eesti osakonna töökoormus on alates 2000. aastast isikuekspertiiside osas langenud. Kui 2000. aastal teostati osakonnas 1370 surnu kohtuarstlikku ekspertiisi ja 2582 isikuekspertiisi, siis 2003. aastal olid vastavad arvud 1394 ja 2141. Lahendamisel on Põhja-Eesti osakonna ruumiprobleem, samuti tuleb Põhja-Eesti osakonnas jaotada ümber kohtuarstide töö (kõik kohtuarstid peaksid tegema isikute ja surnute ekspertiise). Praegu tehakse surnu kohtuarstlikke ekspertiise Tallinna Keskhaiglalt renditud ruumides (Ravi 18), mis oli kunagi planeeritud vaid 100 surnu lahanguks aastas.
- 2) **Lõuna-Eesti osakonnas** töötab 3 kohtuarsti ning õpib 1 kolmanda aasta resident. Analoogselt Põhja-Eesti osakonnaga on ekspertiiside arv alates 2000. aastast langustendentsiga. Kui 2000. aastal teostati Lõuna-Eesti osakonnas 829 surnu kohtuarstlikku ekspertiisi ja 708 isikuekspertiisi, siis 2003. aastal olid vastavad arvud 737 ja 534. Lõuna-Eesti osakond asub uues hoones, kuid osakonna tööd häirib ruumipuudus ja lahanguaalide mittevastavus töö spetsiifikale.
- 3) **Ida-Eesti osakonnas** töötab 2 kohtuarsti: 1 Kohtla-Järvel ja 1 Narvas. Töökoormus on üks suuremaid Eestis. 2000. aastal tehti Kohtla-Järvel 433 surnu kohtuarstlikku ekspertiisi ja 412 isikuekspertiisi, Narvas 308 surnu kohtuarstlikku ekspertiisi ja 828 isiku kohtuarstlikku ekspertiisi. 2003. aastal teostati Kohtla-Järvel ja Narvas kokku 830 surnu

ja 1064 isiku kohtuarstlikku ekspertiisi. Momendil on lahendamisel Ida-Eesti osakonna ruumiprobleem ning kavas Narva talituse likvideerimine ja kohtuarstlike ekspertiiside tegemise koondamine Kohtla-Järvele. Ida-Eesti osakonnas vajab väljaehitamist histoloogia labor.

- 4) **Lääne-Eesti osakonnas** töötab 2 kohtuarsti. 2000. aastal tehti Pärnus 252 surnu kohtuarstlikku ekspertiisi ja 400 isiku kohtuarstlikku ekspertiisi ning Kuressaares 35 surnu ja 70 isiku kohtuarstlikku ekspertiisi. 2003. aastal tehti Pärnus 226 surnu ja 302 isiku kohtuarstlikku ekspertiisi; Kuressaares vastavalt 41 surnu ja 25 isiku kohtuarstlikku ekspertiisi. Alates 2004. aastast on suletud Kuressaare talitus. 2004 aastast alates on muudetud territoriaalsete ekspertiisiosakondade teeninduspiirkondi, Lääne-Eesti osakonna teeninduspiirkonda kuuluvad ka Rapla- ja Järvamaa. Selline piirkondade ümberjaotus ühtlustab kohtuarstide töökoormust. Pärnu osakond töötab momendil Pärnu Haigla ruumides, välja ehitamist vajab histoloogia labor. Pärnu uue haigla valmimisega 2004. aastal muutuvad tänapäevaseks Lääne-Eesti osakonna tööruumid.

5) **Kohtukeemia ja –bioloogia labor**

EKEB kohtukeemia ja -bioloogia laboratoorium asub Tallinnas ja labori talitus Tartus. Laboris tehakse kohtukeemia, kohtubioloogia ja meditsiinilise kriminalistika ekspertiise (ekspertiisimääruse alusel) ning uuringuid (kohtuarsti saatekirja alusel). Alates 01.09.2004 on laboris tööl kohtutoksikoloog, kes aitab kohtuarstidel tõlgendada laboris saadud tulemusi. Laboris on 6 kohtukeemiaeksperti, 2 kohtubioloogiaeksperti, 1 molekulaargeneetikaekspert, 1 kohtutoksikoloog ja 1 kriminalistikaekspert.

Labor akrediteeriti Eesti Akrediteerimiskeskuse poolt 14.02.2003 bioloogilisest materjalist toksiliste ainete määramise valdkonnas. Akrediteeriti meetodika etanooli kvantitatiivseks määramiseks verest gaasikromatograafilise meetodiga. 15.04.2004 järelvaatuse käigus akrediteeriti veel 6 meetodikat: akrediteeritud on etanooli, metanooli, isopropanooli ja atsetooni määramise meetodikad Tallinnas ning üks narkootiliste ja ravimite toimeainete määramise meetodika nii Tallinnas kui ka Tartus.

Labor vastab EVS-EN ISO/IEC 17025:2000 (Katse- ja kalibreerimislaborite kompetentsuse üldnõuded) nõuetele.

Labor on varustatud tänapäevase aparatuuriga. Nii Tallinnas kui ka Tartus on tänapäevane kahe kolonniline aurufaasi sisestiga gaasikromatograaf alkoholide määramiseks. Laboris on kolm GC MS-i ja vedelikkromatograaf narkootiliste ainete ja ravimite toimeainete määramiseks. Täiustatud on ka DNA määramise aparatuur.

Narkootilisi ja psühhotroopseid aineid määratakse narkojoobe tunnustega inimestel haiglates väga tihti testidega. Arvestades Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete seaduse (RT I 1997, 52,834) §9, mis kehtestab, et narkootiliste ja psühhotroopsete ainete lõpliku identifitseerimise inimpäritoluga bioloogilisest materjalist tagab Eesti Kohtuarstlik Ekspertiisibüroo, tuleks kõik testidega positiivseks osutunud proovid üle kinnitada meie laboris märksa täpsema meetodiga s.o kromatomassispektromeetriliselt. Testi tulemused annavad ainult eelinfot ning nende tulemuste kasutamine on õigustatud vaid ravi eesmärgil. Ainult testide tulemuste põhjal inimese karistamine on lubamatu, kuna testid võivad anda valepositiivseid tulemusi. Tootja poolt kaasa pandud testide kasutusjuhendites on kirjas, et kõik positiivsed tulemused tuleb üle kontrollida GC MS-ga. Sellest nõudest peavad praegu kinni peamiselt vanglad ja toovad testidega positiivseteks

osutunud proovid meile üle kinnitamiseks. Kui sellest nõudest hakkab kinni pidama täiel määral ka politsei, siis ei jätku meil kohtukeemiaeksperte.

Kohtukeemia ja -bioloogia labori areng hõlmab:

- uue aparatuuri soetamise jätkamist;
- meetodikate jätkuvat akrediteerimist;
- täiendkoolitust teistes kohtuekspertiisi laborites, osavõttu rahvusvahelistest konverentsidest.

5.2 Tervishoiuteenuste prognoos

Seoses muudatustega seadusandluses on viimase kahe aasta jooksul langenud nii surnu kui isiku kohtuarstlike ekspertiiside arv. Samas on ekspertiisid muutunud keerukamaks, sest tõusnud on õiguskaitseametkondade nõudmised ekspertidele ja ekspertiisidele. Sagenenud on ka kohtuarstide kutsumine kohtuistungitele ning tõusnud on täiend- ja komisjoniekspertiiside arv. Seega sisuline töömaht on jäänud samaks ning arvestades kuritegevuse näitajaid Eestis, ei ole põhjust prognoosida ka ekspertide töömahu langust.

Kohtuarsti optimaalset töökoormust arvestades on lähiajal vaja Ida-Eesti osakonda 2-3 kohtuarsti ning Põhja-Eesti osakonda 5 (seal võiks olla ka üks väljaõppinud histoloog ja meditsiinilis-kriminalistika ekspert) kohtuarsti arvestades pensionieas kohtuarstide peatset lahkumist pensionile. Seega kui momendil EKEB-s õppivad residendid lõpetavad residentuuri ja asuvad tööle kohtuarstidena, oleks vaja juurde 2-3 residenti.

5.3 Teenuste jaotumine

5.3.1. Valveteenistuse vajalikkus ja korraldus

Kohtuarstid peavad võtma osa sündmuskoha vaatlusest valvegraafiku alusel 24 tundi ööpäevas.

5.3.2. Eriarstide optimaalse töökoormuse planeerimine

Kohtuarstide töönormid on kinnitatud justiitsministri kk nr 501K 17.08.2004. Aastane töökoormus kohtuarstil, kes teeb nii surnu kui isiku kohtuarstlikke ekspertiise on 150-170 surnu ja 150-200 isiku ekspertiisi. Ainult surnu kohtuarstlikke ekspertiise tegeva kohtuarsti koormus on 270-290 ekspertiisi aastas ja ainult isiku ekspertiise tegeva kohtuarsti koormus 350-400 ekspertiisi aastas. Võttes arvesse kohtuarstide töökoormust teistes EL liikmesriikides (120-140 kohtuarstlikku lahangut ja 150 isiku kohtuarstlikku ekspertiisi) ja võimalikke muutusi seadusandluses, tuleb vajadusel kehtestatud norme korrigeerida.

5.4. Eriarstide vajadus

5.4.1. Kohtuarstide, -keemikute ja -bioloogide optimaalne absoluutarv

Aasta	Kohtuarste	Keemikuid	Biolooge
2005	25	7	2
2010	25	7	3
2015	25	8	4

5.4.2. Ettepanek koolitustellimuseks

	olemasolev	juurde
2005	8	1
2006	8	1
2007	6	0
2008	6	1

6. Erialase pädevuse hindamine.

Sertifitseerimise aluseks viimase 5 aasta

- töömaht (andmed erinevate ekspertiisiliikide kohta, osavõtt komisjoni- ja kompleksexpertiisidest),
- täiendused.

Sertifitseerimiskomisjonile esitatavad dokumendid

1. Vabas vormis avaldus, milles on ära näidatud sertifitseeritava kontaktandmed (telefon, e-posti aadress). Avalduses näidata 5 aasta töökoormuspunktid (EKS kohtuarsti aastakoormuse vastavus punktisüsteemis).
2. Koopia tegevusloast (Tervishoiuameti registreerimistunnistus patoloogia eriala kohta).
3. Täienduste punktiarvestus.
4. Täiendõpet tõestavad dokumendid (kursuste läbimise tõendid, ettekannete, konverentside kavad, koopiaid ajakirja sisukorrast jne.) Tõenduse puudumise korral allkirjastatud nimekiri, milles on näidatud täienduse toimumise aeg ja koht.